

РАЗВИТИЕТО НА ЗАНАЯТИТЕ В СВИЩОВ В ПЕРИОДА ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО КРАЯ НА XIX В.

Емилия ВАЧЕВА

Abstract: *This article traces the development of crafts in the town of Svishtov in the period from the National Liberation to the end of the XIX century. The presented statements are based on archival documentary sources, published statistical data as well as studies that have been done on the issue so far. The reasons for the successful development of some of the traditional crafts of the Bulgarian Revival period and the decline of others have been outlined. The impact of government policy on economic processes occurring in the development of crafts in Svishtov, as well as the measures taken in districts and municipalities, have been described. It has been concluded that as a result of socio-economic changes after the National Liberation, some of the traditional crafts that had flourished during the Bulgarian Revival period, were restructured and adapted to the new market conditions. Despite the strong competition from imported goods, they continued to be practiced till the end of the period (tailoring and fashioning clothes). Another group of crafts, where difficulties occurred even prior to the National Liberation and as a result of the changes, died out (cotton cloth making). Some crafts, owing to the preserved traditions of the past, proved to be viable and continued their struggle for survival (cooperage, furriery, construction of boats and sailing vessels). New crafts appeared in order to meet the changed tastes and demands of the population in the area of clothing and household products (making of chairs, shoemaking). The article summarizes that the overall development of crafts in the town was slow and unstable. The reasons for that were: the increased importation of foreign goods and conservatism of the craftsmen. They did not make any efforts to meet the changed tastes and demands of the population. Many of them "were in decline because of their primitivism." Difficulties also came from the lack of capital for technical modernization of production. Regardless of its predicament, handicraft production continued to occupy an important part of the economic life of Svishtov. At the end of XIX century a considerable part of the population was engaged in handicraft production.*

Key words: *handicraft manufacture, legislative measures and initiatives,*

craftsman guilds, manufactured goods, shoemaking workshop, clothes shop, atelier.

JEL: N63

През Възраждането град Свищов израства като важен търговски център в придунавската част на Османската империя. За това способстват благоприятното му географско положение, удобните икономически връзки с градове от вътрешността на страната и богатият селскостопански хинтерланд, спомагащ за развитието на занаятите. След откриването на Австрийското параходно дружество във Виена през 1834 г. градът се превръща в център на търговската размяна между българските земи и Средна Европа. На свищовската „скеля“ (пристанище) се стоварват зърнени храни, кожи, вълна, восък, розово масло, памук, лен, животински стоки и др., които се транспортират към Галац, Браила, Цариград и Централна Европа, а се внасят фабрични, колониални и манифактурни стоки, желязо и др. Въвлечени в посредническата търговия между европейските държави, Русия и различни части на Османската империя, редица свищовски търговци успяват да отворят търговски къщи и фирми в града. Сред най-известните такива са фирмите на Цвятко Радославов, Димитър и Григор Начович, Генко и Димитър Аневи, братя Ковачеви, Алеко и Иваница х. Константинови, Александър Шишманов, братя Кръстевич и др. Някои от тях имат сътрудници и кантори във Виена, Будапеща и Цариград. Свищовските търговци поддържат отношение и с редица градове по всички краища на българските земи. [**Pavlov, N. and M. Drumeva. 2002:** 63–77, **Slavev, S. and others. 1980:** 45–73, **Yankova, Iv. and others. 2004:** 600–601]

Силно влияние за стопанското развитие на града през този период оказва напредъкът на занаятите, които са обединени в еснафски сдружения. С фермана на султан Мустафа III (1757–1774 г.) от 1772 г. се регламентира занаятчийското производство, устройството и мястото на еснафските сдружения. Те получават значителни права в областта на производството и размяната на занаятчийски стоки, на самоуправлението, правото да събират държавни данъци, както от своите членове, така и от местното население. [**Hristov, Hr. 1973:** 59–60] Според анкетата за цеховете (т.е. еснафите) на хърватския правен историк, професор в Одеския университет Валтазар Бо-

гишич, в града съществуват 21 цехови организации. [Petrov, P. 1974: 425–432] Едни от най-развитите еснафски сдружения в Свищов са табашкият, кожухарският, обущарският, коваческият, налбантски еснаф. [Semov, M. and Iv. Yankova. 2004: 175, 196, Yankova, Iv. and others. 2004: 602]

По данни на статистика за икономическото положение на Дунавския вилает от 1869 г. в града има 758 занаятчийски дюкяна, 212 магазина, 25 мелници и 6 табакхани. Във връзка с нуждите на транспорта по Дунава се създават 6 манифактурни работилници за производство на гемии. Във всяка една в тях работят средно по 10–15 работници. Развитието на гемиджийството стимулира от своя страна развитието на други обслужващи занаяти. [Kosev, K. 1974: 622, Pavlov, N. and M. Drumeva. 2002: 80] Тези данни показват, макар и с подчертан търговски облик, занаятчийството заема важно място в стопанското развитие на града през този период. Голяма част от населението изкарва прехраната си с производството на занаятчийски продукти, а занаятчиите са главен фактор в обществения живот на града¹. За разлика от други градове, търговията и занаятчийската дейност през XVIII и целия XIX в., се намират почти изцяло в български ръце. [Pavlov, N. and M. Drumeva. 2002: 69, Slavev, S. and others. 1980: 45]

Организацията на търговската и промишлената дейност на свищовските предприемачи показва, че новите пазарно-капиталистически отношения в икономиката са достигнали до висока степен на развитие, разпространение и оформеност [Kosev, K. 1974: 623].

В първите години след Освобождението град Свищов запазва търговско-занаятчийския си облик, като търговията продължава да е определяща за стопанското развитие на града.

През този период занаятчийството в България се намира в затруднено положение. Основните причини, които се посочват в стопанскоисторическата литература, са: емиграцията на голям мюсюлмански поток, който е основен консуматор на местните занаятчийски изделия (особено на някои спе-

---

¹ Според някои сведения, град Свищов е един от първите градове, в които „еснафите импровизирали още преди 1850 г. български общини, които ръководят църковните и училищните работи. Тия общини имат свои печати, свои представители, свои писари и дори свои устава. Те ръководят местните църковни, училищни и дори обществени работи...”, Цит. по: [Mishev, D. 1916: 250–251 – V: Hinkov, Hr. 1926: 32–33].

цифични за турското население изделия), променения вкус и изисквания на българите, които предпочитат вносните изделия пред местното производство, конкуренцията от страна на вносните стоки и от местното фабрично производство, което довежда до намаляване на реалните доходи на занаятчиите. [Nathan, J., V. Hadjinikolov and L. Berov (eds.). 1989: 302]. Към тях трябва да се добавят и второстепенни по значение причини, които не са свързани с Освободителната война. Въвеждането и задълбочаването на митническия протекционизъм от страна на Австро-Унгария, Сърбия и Румъния, съкращава традиционни за определени занаятчийски средища пазари. Увеличената цена на наемния труд също допринася за разоряването на някои от традиционните занаяти. [Penchev, P. 2008: 61]

В периода от Съединението до средата на 90-те години на XIX в. се наблюдава растеж на занаятчийското производство. Това се дължи на появата на нови клонове на занаятчийството, които не се влияят от конкуренцията на фабричното производство, а са стимулирани от него. За това увеличение допринася и фактът, че по-голяма част от разореното селско население се включва в групата на занаятчиите. Появяват се занаятчийци, които обслужват комунално-битовите нужди на градското население или се грижат за поправката на новата техника. [Nathan, J., V. Hadjinikolov and L. Berov (eds.). 1989: 302] В края на XIX статистическите данни показват, че броят на занаятчиите отново намалява. Независимо от това за периода от Освобождението до края на XIX в. занаятчийството не изчезва, отстоява на настъпилите промени и продължава да е важна част от стопанския облик на страната. Затова процесите в занаятчийството могат да се определят не толкова като масово разоряване, а като процес на реструктуриране и пренастройване на дребното индустриално производство към една капиталистическа икономика, тясно обвързана с Европа. [Цит. по: Penchev, P. 2008: 61]

През 80 – 90-те години на XIX в. българските правителства вземат различни мерки за подобряване на състоянието на занаятчийското производство в страната. През 1883 г. Народното събрание приема Закон за развитието на народната промишленост. С него се задължават всички стражари (полицейски, горски и митнически, както и разсилните) да се обличат с местни вълнени платове (шаяци и аби) и да носят обувки, направени от местни

кожени изделия². През същата година се приема и Закон за запрещение на продажбата на нещавени кожи. С тази забрана правителството цели да поощри занаятчийското производство на щавени кожи. През 1885 г. този закон е заменен с друг такъв. [Lyubenova, T. 2014: 60] Открива се и първото занаятчийско училище за железарство и дърводелство в Княжево (1883 г.). В чужбина се изпращат млади занаятчии, които да получат техническо образование и да внесат по-късно подобрения в производството. [Istoria na Bulgaria T. 7. 1991: 86] Като цяло мерките се оказват неефективни и не се наблюдава стимулиране на занаятчийското производство.

В търсене на мерки за развитието на занаятите и подпомагането му за по-лесното му адаптиране към променящата се икономическа действителност се ангажират освен правителството и окръжните управители, стопански дейци, журналисти, търговско-индустриалните камари и др. [Veleva. L. 2005: 153–165] През 1888 г. към Министерството на народната просвета се сформира специална комисия, която да проучи състоянието на занаятчийството в страната и да предложи мерки за подобряване на състоянието му³. Основни насоки за провеждането на целенасочена и системна занаятчийска политика се дават през 1892 г. на Първия земеделски-промишлен събор⁴. Правителството на К. Стоилов (1894–1899) през 1895 г. предприема редица мерки и законодателни инициативи с цел да стабилизира занаятчийството. Издават се няколко разпоредби, с които се прави опит да се задължат държавните чиновници да ползват за служебно облекло местни тъкани и услугите на български шивачи. Тези разпоредби се оказват безрезултатни, което налага Народното събрание да приеме Закон за задължително носене на местни дрехи и обуща. С него се цели да се поощри развитието на кожарската и текстилната промишленост, да подобри положението на традиционните

---

² в-к „Държавен вестник“, бр. 13, 22 декември 1883 г.

³ Проучванията са публикувани през 1889 г. в „Кратко изложение на земеделието и занаятите в България“, а през 1891 г. се обнародват в Доклад до Министъра на просвещението“ – В: [Lyubenova, T. 2014: 60].

⁴ Мерките, които се препоръчват на събора, са: създаване на свободни дружества за взаимно подпомагане, промяна на „ограничителната“ еснафска наредба, развитие на занаятчийското образование, откриване на практически работилници, доставка на нови машини и инструменти с подкрепата на окръжните и общинските съвети, създаване на условия за евтин кредит и др. – В: [Veleva. L. 2005: 155–156].

български занаяти (като абаджийство, обушарство, шивачество) и да ускори отраслите на животновъдството, които осигуряват суровина за производството на дрехи и обувки [Sazdov, D. and others. 2002: 259]. За да стимулират качеството на занаятчийската продукция, се приема през 1898 г. Закон за занаятчийските конкурси [Sazdov, D. and others. 2002: 259].

С цел подпомогне занаятчийството през 1898 г., се приема Закон за уредба на еснафите. Той съдържа 10 глави и 122 чл.⁵ С него се въвежда задължително сдружаване за описаните в закона 22 вида занаяти. Управляващата Народна партия вижда като основна причина за западането на занаятчийството изчезването на еснафските организации. Именно затова в закона личи желанието ѝ да съхрани установените през десетилетията традиции и да запази регионалната специфика в занаятчийското производство, а в същото време да осъществи държавно покровителство. [Veleva. L. 2005: 158] Законът не се приема добре и скоро след това той е отменен. Независимо от предприетите мерки на правителството еснафската организация постепенно загубва своето значение и се разпада. [Stopanska istoria. 1981: 239]

Развитието на занаятите в Свищов не се различава съществено от другите градове в страната и най-вече от дунавските градове. Конкретни исторически данни за тях за периода след Освобождението не са много. За тяхното развитие се съди основно от Изложенията на окръжните управители през този период, данните от Български алманах за годините след 1892 г. и частично от архивните документи на Свищовската градска община.

В периода от Освобождението до края на XIX в. град Свищов е окръжен център, включващ обширна територия. След извършване на териториално-административно деление на страната през 1882 г. към Свищовския окръг, освен Свищовската околия се включва и Никополската⁶. По данни на

---

⁵ В текста се изяснява целта и устройството на еснафските сдружения, лицата, които се числят към еснафството, калфи, еснафски майстори и техните права и длъжности, еснафски събрания, длъжности на еснафския комисар, на първомайстора, на неговия помощник, на съветниците, на бирова (чауша) и на еснафските членове, еснафските съюзи, арбитражен съд, занаятчий от странство, допълнителни разпореждания. – В: [Veleva. L. 2005: 157].

⁶ Указ № 573 от 28 юли 1882 г. – в-к „Държавен вестник“, бр. 91, 21.08.1882 г. – В: [Zlatev, L. 2009: 41]

окръжния управител до края на разглеждания период Свищовското окръжие се разпростира на площ от 257 000 хектара. Към Свищовската околия се причисляват 36 села, а към Никополската 37 села [Izlozhenie. 1895: 6]. Според първото преброяване през 1880 г. населението на град Свищов е 11 540 души [Okonchatelni rezultati. 1890: 1], а през 1910 г. то е 13 567 души [Rezultati. 1923: 19]. Така той се подрежда сред 19-те средно големи градове с население от 10 до 20 хил. души. [Zlatev, L. 2009: 45] Нарастването на населението става бавно, едва с 13,57 %, като за периода от 1905 г. до 1910 г. се констатира известен спад от 338 души. [Zlatev, L. 2009: 45] Една от причината за ниския процент на нарастване на населението в града е, че за разлика от други градове в свищовския окръг не се наблюдават масови миграции от селата в града. Притока на жители от предбалкана и от банатски българи е незначителен. Обобщаващите данни от преброяванията на населението в страната показват благоприятна възрастова структура на жителите на града. Най-голям дял имат групите от 15 до 40 години и до 15 години – това е най-работоспособната възраст и групата на подрастващото население. [Zlatev, L. 2009: 49–50] Друга положителна характеристика е, че мъжкото население е преобладаващо през разглеждания период, като данните показват, че мъжете са основната част от самостоятелно упражняващите занятия, от помощния персонал и служещите и от изкарващите прехраната си с наеман труд. Жените попадат в графата на неактивното население. Съотношението между активно и неактивно население, спрямо общия брой на жителите е: 41,65% : 58,35%. [Zlatev, L. 2010: 89] Етническата картина показва превес на християнското население в града. Масовите изселвания на големи групи мюсюлманско население след началото на Освободителната война и завръщането на някои от тях в града приключва към месец декември 1879 г.⁷

---

⁷ Във връзка с завръщането на турците в града от април 1879 г. Свищовското градско управление изготвя месечни ведомости, в които се посочва брой на пристигащите през съответния месец. Справката се прави от месец април 1879 г. до 31 декември 1879 г., когато се отбелязва, че в града не се е завърнал нито един турчин. От тях е видно, че през месеците април и май в града се завръщат общо 179 турци (90 мъже и 89 жени), а напусналите града са 10 души. След тези месеци, постепенно броя на завръщащите се в града намалява, като средния брой през месеците е 10–12 души – В: ДА – В. Търново Фонд 661 К, опис I, а.е.165, л. 13.

Посочените данни показват, че в града съществуват добри условия за развитие на занаятите: наличието на богат хинтерланд, който охранява с основни суровини някои производства, съществува необходимост от задоволяване потребностите на увеличаващото се градско население и на съсредоточеното в окръжието чиновничество и военните части, бързото навлизане на градския живот в селата, преобладаващо високия процент население в работоспособна възраст и др. Независимо от добрите условия, подобно на занаятите в страната и тези в града изпитват затруднения. Някои от тях, започнали да упадат още през Възраждането, напълно изчезват след Освобождението (басмаджийството). За сметка на замиращите занаяти, някои от старите се трансформират в нови и намират широко приложение (шивачество и кройчество). Появяват се нови (кундурджийство, тенекеджийство), които работят за местния пазар. Други занаяти успяват да се задържат и водят съществуването си на ръба на оцеляването (кожухарство, ковачество, златарство).

Абаджийство е широко разпространено в града още през възрожденския период. За това свидетелстват преминалите през града пътешественици. Сент Дени отбелязва в труда си „История на Османската империя”, че Свищов е забележителен с работилниците си за вълнени тъкани. [Danailova, L. G. 1941–1942: 21] Същото мнение потвърждава и Франц Ритер фон Рутдорфер, автор на „Военна география на Европа”, излязла през 1839 г. [Danailova, L. G. 1941–1942: 21] Предпоставка за доброто му развитие е наличието на богата суровинна база, която в района изобилства⁸. През Възраждането абаджийския и терзийския еснафи се развиват като отделни еснафски организации. Навлизането на европейската мода води до промяна в облеклото, което изработват местните занаятчии. Появяват се градските „дрехари“ (шивачи) и кройчи, които изготвят актуалните за времето модели, отговарящи на общественото положение и професията на клиента. Изработването на панталони (панталонджийство) е един от най-успешно развиващи

---

⁸ В историческата литература с названието абаджийство се назовава производството на вълненокотилни продукти – аби, шаяци и пояси, а хората, които го упражняват, се наричат абаджии. Със същото название се наричат и занаятчиите, които шият дрехи от вълнени платове. – В: [Nathan, J., V. Hadjinikolov and L. Berov (eds.). 1989: 215].

се занаяти в града в периода от Освобождението до края на XIX в. В Изложенията на окръжния управител за състоянието на Свищовското окръжие панталонджийството се отбелязва като един от най-развитите занаяти в града, независимо, че търпи конкуренция от вносните стоки. [**Izlozhenie. 1891, 1895, 1898**: 15, 46, 27] Това се потвърждава от Протоколните книги на Свищовската градска община през разгледания период, в които се отбелязва, че занаятът е в добро състояние и занаятчиите имат възможност да изкарват прехраната си от него⁹.

Промените, които настъпват след Освобождението, налагат на абаджийството и терзийството да прераснат в **шивачество и кроячество**. В Български алманах за 1893 г. са изброени поименно шестима шивачи, отбелязани като дрехари, и десетина кроячи. [**Balgarski almanah. 1893**: 983–984]. Като количество съотношението се запазва до края на XIX в. [**Balgarski almanah. 1894, 1895, 1896**: 615–616, 239–240, 251–253] Прави впечатление, че някои от занаятчиите изпълняват и двете операции, докато жените са специализирани само в кроячеството. В местните ателиета се изработват дамски и мъжки дрехи от различен материал вносен или местен, в зависимост от избора на клиента. В града съществуват и дрехарници, в които се предлагат разнообразни терзийски готови дрехи и манифактурни стоки. [**Balgarski almanah. 1897**:1451–1454]

Табашкият занаят е силно застъпен още от Възраждането в града. Предпоставка за развитието му е добре развитото скотовъдство и наличието на салхани в града. Съществуват данни, че в Свищов кожарството е подчертан стокосен отрасъл и производството му е предназначено за износ. [**Yaneva, Sv. 2004**: 437] По свидетелство на съвременници табашкият занаят се развивал в специална махала в града [**Danailova, L. G. 1941–1942**: 37], в която има толкова много табакхани, че „есенно време, когато се изтупвали кожите, гражданите не можели да почиват спокойно”. [**Simeonov, S. G. 1947**: 23] Табаците произвеждат: папукчийски гъон, кюселе, сахтияни и мешини (кози и овчи кожи, обработени за лица и хастар на обувки), което е суровинна база за други занаяти – кожухарски, сарачеството, папукчийството и др. От средата на XIX в. от папукчийството се отделя като самостоятелен занаят кун-

⁹ ДА – В. Търново, Фонд 661 К, а. 22, л. 58.

дурджийството. [Nathan, J., V. Hadjinikolov and L. Berov (eds.). 1989: 224]

След Освобождението този занаят търпи развитие и е един от основните в града. В българския алманах се отбелязва, че някои от собствениците на обушарски работилници извършват и търговска дейност. Едни от тях са Янко Д. Бъчваров и братя Бояджиеви, които търгуват с различни кундурджийски стоки: видела¹⁰, кюселета и и др. и кундурджийски принадлежности, са собственици на ателие за изработване на различни видове обувки. [Balgarski almanah. 1897: 1450–1444] Собствениците търгуват още преди Освобождението. Това сведение показва, че занаятчията-производител е натрупал достатъчен капитал, който влага в търговия в неговия бранш. Така той сам си организира снабдяването с необходимите за производството му суровини и принадлежности. Фирмата на Тачо Илиев & Ат. Кънев има магазин, в който продават различни видове обувки и кундурджийски стоки. [Balgarski almanah. 1897: 1454]

Във връзка с табашкия занаят се развива и **кожухарският**. В български алманах за 1893 г. се посочват имената на пет кожухари – Христо Булатов, Коста Бакърджиев, Тодор Крачунов, Христо Кожухаров и Васил Велев. [Balgarski almanah. 1893: 984]

Един от характерните занаяти в града през Възраждането е **басмаджийството**. То представлява шампосване (отпечатване на различни цветни шарки) на бели памучни женски забрадки. Местните майстори се снабдявали с необходимото европейско платно от Цариград. За добрата им работа говори фактът, че собствениците на тъкачни работилници в Букурещ изпращат памучните си платна за шампосване при тях. Тяхната продукция намира реализация в съседни пазари и панаири, Цариград и в Анадола. През втората половина на XIX в. в басмаджийството настъпва криза. [Gramatikov, G. 1993: 55, Yaneva, S. 2004: 435, 448] След Освобождението за него няма сведения и като се има предвид настъпилите промени в облеклото на българката, може да се предположи, че той изчезва.

Друг занаят, който е добре развит през Възраждането, е **памукчийският**. За сега не се откриват данни за неговата дейност в периода след Осво-

---

¹⁰ видело (прост.) – обработена телешка кожа за обувки, чанти и др. подобни; от итал. – vitello – теле, с българско "д" по народна етимология.

бождението. Предполага се, че той продължава да се развива, макар и слабо и незначително. Основание за това дават сведенията, че в града продължават да се строят гемии и те най-вероятно са се снабдявали с необходимите платна и въжета от местните майстори.

От занаятите, свързани с металообработването, в града продължава да работят дюкменджии (леяри) и златари, а за изработването на накити и украшения работят трима бижутери. [**Balgarski almanah. 1893:** 982]

Във връзка със стопанската дейност на населението в окръжието се развиват и занаятите, свързани с желязообработване – брадварство, налбандство, ножарство. По сведения на окръжния управител производството на груби железарски изделия се изработват от цигани, а в коларството са ангажирани най-вече чужденци – немци, румънци и няколко българи. [**Izlozhenie. 1889:** 18]

Жилищното строителство в града стимулира развитието на занаяти, свързани с дървообработване – марангозчийство, дограманджийство, стъklarството и др. [**Izlozhenie. 1891:** 15, **Izlozhenie.1895:** 46, **Balgarski almanah. 1893:** 984] Откриват се и складове за строителни материали.

Един от основните поминъци на свищовското население – лозарството, стимулира развитието на бъчварството, с което по информация на окръжния управител се занимава турското население. [**Izlozhenie.1889:** 18] Материалите за производството се внасят от чужбина или от вътрешността на страната. Съществуват сведения, че се получава материал, добиван от Търговище. [**Lubenova, T. 2014:** 69]

Наличието на земеделски и скотовъдни произведения стимулира развитието на редица занаяти свързани с изхранването на населението – хлебарство, сладкарство, касапство и др. Свищовското градско управление има правомощията да контролира качеството и цената на хляба и с хлебните продукти (кравайчета и др. подобни). На фурнаджиите хлебари се налагат хигиенни изисквания при изработването на хлебни продукти и търговията с тях. Обръща се внимание на чистотата на помещенията и на личното облекло на хлебарите и на лицата, които продават хляба. Не се допуска некачествени продукти – хлябът трябва да е добре изпечен, да не е суров или кли-

сав¹¹. Цената се определя в зависимост от вида на произведения хляб и от цената на житото и брашното. От протоколните книги се вижда, че местните фурнаджии произвеждат два вида хляб – чист, който е на по-висока цена и обикновен хляб¹².

Добре се развива и сладкарството. В Български алманах от 1897 г. се отбелязва, че Георги Ценов притежава добре уредена сладкарница, в която се изработват различни видове локуми, сладкиши (пасти), бонбони и др. [**Balgarski almanah. 1897: 1451**]

Характерен занаят в града си остава строителството на лодки и гемии. Той е свързан с практикуването и на други занаяти, които пряко ги обслужват – калафатчийството¹³ и др. С тези занаяти се упражняват основно от турското население, така е било и в миналото. [**Izlozhenie. 1889: 18**]

* * *

Настъпилите социално-икономически промени след Освобождението принуждават някои от традиционните занаяти, процъфтявали през Възраждането, да се реструктурират и адаптират към новите условия на пазара. Независимо от силната конкуренция на вносните стоки, те успяват да се задържат до края на разглеждания период. Друга група занаяти, които още преди Освобождението изпитват затруднения, вследствие промените, замират. Някои от занаятите, благодарение на запазените традиции от миналото, се оказват жизнеспособни и продължават да водят борба за оцеляване. Появяват се и нови занаяти, които да отговорят на променените вкусове на населението в областта на облеклото и бита. Характерна особеност на занаятчийското производство в Свищов е, че то е дребно по мащаби и е насочено предимно за местния пазар. Все още натрупаните капитали на тези производители през посочения период са незначителни, за да могат тези производства да прераснат във фабрики.

Като цяло развитието на занаятите в града е бавно и несигурно. Причините за това са освен посочените в общонационален мащаб, така и на кон-

---

¹¹ ДА – В. Търново – Фонд 661 К, а.е. 95, л. 31.

¹² ДА – В. Търново – Фонд 661 К, а.е. 24, л. 69, а.е. 268, л. 4.

¹³ калафатя (тур.) – запушвам с кълчища цепнатините на кораб, лодка и др.

серватизмът на местните занаятчиите. Те не проявяват усилия да отговорят на променените вкусове и изисквания на населението. Много от тях „се намират в упаднало състояние по причина на първобитността си“. [Izlozhenie. 1889: 18] Затрудненията идват и от липсата на капитали за техническото модернизирание на производството. В тази насока окръжния управител апелира управляващите власти да следват политика за насърчаване покровителство на занаятчиите с отпускане на лесно достъпни кредити. [Izlozhenie.1902: 27]

Мерките, които предприема държавата, за да стимулира занаятчийския бранш, понякога се оказват неефективни или закъснели. На местно ниво, общинската управа няма реална възможност да подпомага производството. Нейните задължения имат по-скоро контролиращи функции – качество на някои от производството, регулиране на цените и организиране на публични търгове за отдаване на наеми на помещения. Независимо от затрудненото си положение, занаятчийството продължава да заема важна част от стопанския облик на град Свищов. В края на XIX в. една значителна част от населението е ангажирана в занаятчийското производство.

REFERENCES

Balgarski almanah. 1893. *Български алманах за 1893 г. с портрети и картини в текста.* [Balgarski almanah za 1893 g. s portreti I kartini v teksta]. II, Sofia. (in Bulgarian)

Balgarski almanah. 1894. *Български алманах за 1894 г. с 125 портрети, типове и носии в текста.* [Balgarski almanah za 1894 g. s 125 portreti tipoze i nosii v teksta]. III, Sofia. (in Bulgarian)

Balgarski almanah. 1895. *Български алманах за 1895 г.* [Balgarski almanah za 1895 g.]. IV. Sofia. (in Bulgarian)

Balgarski almanah. 1896. *Български алманах за 1896 г. Илюстриран с 75 портрети и фигури в текста.* [Balgarski almanah za 1896 g. Ilustrovan s 75 portreti I figuri v teksta]. V, Sofia. (in Bulgarian)

Balgarski almanah. 1897. *Български алманах за 1897 г. Илюстриран с 95 портрети в текста.* [Balgarski almanah za 1897 g. Ilustrovan s 95 portreti v teksta]. VI, Sofia. (in Bulgarian)

Danailova, Luksa G. 1941–1942. *Материали за правна и стопанска*

история на град Свищов. [Materiali za pravната I stopanska istoria na grad Svishtov]. *Годишник на Висшето търговско училище – Свищов*, т. VI. Svishtov. (in Bulgarian)

Gramatikov, Georgi 1993. *Узунджовският панаир*. [Uzundzhovski panair]. Sofia. Izd. BAN. (in Bulgarian)

Hinkov, Hristo 1926. *Занаятчийството в България. (Минало, настояще и средства за полагането му)*. [Zanayatchiystvoto v Bulgaria. (Minalo, nastoyashte i sredstva za polaganeto mu)]. Sofia. (in Bulgarian)

Hristov, Hristo 1973. *Българските общини през Възраждането*. [Balgarskite obshtini prez Vazravdaneto]. Sofia. Izd. na BAN. (in Bulgarian)

Istoria. T. 7. 1991. *История на България. Том. 7. Възстановяване и утвърждаване на българската държава. Национално-освободителни борби (1878–1903)*. [Istoria na Bulgaria. T. 7, Vaztanoviavane i utvarzhdavane na balgarskata darzhava. Natsionalno-osvoboditelni borbi (1878–1903)]. Sofia. Izd. na BAN. (in Bulgarian)

Izlozhenie. 1889. *Изложение за състоянието на Свищовският окръг 1889 г.* [Izzlozhenie za systoyaniето na Svishtovskiю okrag 1889]. Nikopol. B: *Стопанско развитие на крайдунавските градове след Освобождението до войните (1878–1912)*. [in: Stopansko razvitie na kraidunavskite gradove sled Osvoboјdenieto do voinite (1878–1912)]. *Алманах за историята на Русе*, Т. X. Ruse. 79–153. (in Bulgarian)

Izlozhenie. 1891. *Изложение за състоянието на Свищовското окръжие. Представено на Свищовският Окръжен съвет в IV –та му редовна сесия на 1 септември 1891 г.* [Izlozhenie za systoyaniето na Svishtovskoto Okrazhie. Predostavено na Svishtovskiy okraven savet v IV –ta mu redovna sesia na 1 septemvri 1891]. Svishtov. (in Bulgarian)

Izlozhenie. 1895. *Изложение за състоянието на Свищовското окръжие през 1894–1895 г. Представено на Свищовския Окръжен съвет при откриването втората му редовна септемврийска сесия.* [Izlozhenie za systoyaniето na Svishtovskoto okrazhie за 1894–1895 г. Predostavено na Svishtovskiy Okraven savet pri otkrivaneto vtorata mu redovna septemvriyska sesia]. Svishtov. (in Bulgarian)

Izlozhenie. 1898. *Изложение за състоянието на Свищовското окръ-*

жие през 1897–1898 г. Представено на Свищовския Окръжен съвет при откриване редовната му сесия през 1898 год. от Свищовский окръжен управител Т. Бойчев. [Izlozhenie za systoyanieto na Svishtovskoto okrazhie prez 1897–1898 г. Predostaveno na Svishtovskiy Okraven savet pri otkrivane redovnata mu sesia prez 1898 god. ot Svishtivskiy okrazhen upravitel T. Boychev]. Svishtov. (in Bulgarian)

Izlozhenie. 1902. *Изложение за състоянието на Търновското окръжие през 1901–1902 г. Представено на Търновския Окръжен съвет при откриване редовната му сесия през 1902 год. от заместника на Търновския окръжен управител Н. П. Спасич.* [Izlozhenie za systoyanieto na Tarnovskoto okrazhie prez 1901–1902 г. Predostaveno na Tarnovskia Okraven savet pri otkrivane redovnata mu sesia prez 1902 god. ot zamestnika na Tarnovskia okrazhen upravitel N. P. Spasich]. Tarnovo. (in Bulgarian)

Kosev, Konstantin. 1974. *Икономическото положение на Свищов преди Освобождението.* [Ikonomicheskoto polozhenie na Svishtov predi Osvobozhdenieto]. В; *Сборник в памет на академик Михаил Димитров. Изследвания върху Българското възраждане.* [in: Sbornik v pamet na akademik Mihail Dimitrov. Izsledvania varhu Balgarskoto vazrajidane]. Sofia, Izd. BAN. (in Bulgarian)

Lyubenova, Tonya. 2014. *Стопанска история на Търговище и търговещката околия (1878–1944).* [Stopanska istoria na Targovishte I tyrgovishtkata okolia (1878–1944) Ruse, Izd. “Avangard print”. (in Bulgarian)

Mishev, Dimitar 1916. *България в миналото. Страници из българската културна история.* [Bulgaria v minaloto. Stranitsi iz balgarskata kulturna istoria]. Sofia. (in Bulgarian)

Nathan, Jacques, Veselin Hadjiniklov and Lyuben Berov (eds). 1969. Натан, Ж., В. Хаджиниколов, Л. Беров, Д. Ангелов, В. Велков, П. Горанов, Б. Цветкова, Ст. Цонев. 1989. *Икономиката на България до социалистическата революция.* [Ikonomika na Bulgaria do sotsialistisheskata revolycia]. Sofia. Izd. “Nauka i izkustvo”. (in Bulgarian)

Okonchatelni rezultati. 1890. *Окончателни резултати от преброяване на населението на 1 януари 1881 г.* [Okonchatelni rezultati ot prebroyaneto na naselenieto na 1 yanuari 1881 g]. Sofia. (in Bulgarian)

Pavlov, Neno and Mariana Drumeva. 2002. *Социално-икономическо развитие на Свищов през 50-те – 70-те години на XIX век и в навечерието Освободителната война.* [Sotsialno-ikononicheskoto razvitiie na Svishtov prez 50-te–70-te godini na XIX vek]. В: *Свищов – страници от възрожденското му минало и освобождението на България. Материали от Научна конференция по повод на 125 години от обявяването на Руско-турската война и освобождението на град Свищов – 1877 год. (Свищов, 26 юни 2002 г.)* [in: Svishtov – stranici ot vazrojdenskoto mu minalo i osvobojdenieto na Bulgaria. Materiali ot nauchna konferencia po povod 125 godini ot obiaviavaneto na Rusko-turskata voina I osvobojdenieto na Svishtov – 1877 godina. Svishtov, 26 iuni 2002 g.]. Svishtov. (in Bulgarian)

Penchev, Pencho. 2008. *Полемично за икономическите последици от Руско-турската освободителна война (1877–1878).* [Polemichno za posleditsite ot Rusko-turskata osvoboditelna voyna (1877–1878 g.). *Исторически преглед*, 3–4/2008, 49–73. (in Bulgarian)

Petrov, Petar. 1974. *Две анкети от Свищов през 1877 г. (Цехове и чорбаджии).* [Dve anketi ot Svishtov prez 1877 g. (Tsehove i chorbadzhii)]. В: *Сборник в чест на акад. Д. Косев по случай 70 години от рождението му.* [in: Sbornik v chest na akad. D. Kosev po sluchai 70 godini ot rojdenieto mu]. Sofia: Izd. na BAN, 425–432. (in Bulgarian)

Rezultati. 1923. *Резултати от преброяване на населението в Царство България на 31 декември 1910 г. по общини и населени места. XI. Окръг Търново.* [Rezultati ot prebroyavani na naselenieto na Tsarstvo Bulgaria na 31 dekemvri 1910 g. po obshtini I naseleni mesta. XI. Okrag Tarnovo]. Sofia. (in Bulgarian)

Sazdov, Dimitar and others. 2002. Саздов, Д. А. Пантев, В. Кацаркова, И. Стоянов, Л. Спасов, Ил. Петкова, Н. Неделчев, Вл. Мигев, Н. Колев, Сн. Любенова, Ев. Костов, Б. Байков, Л. Велева, М. Маринова, М. Друмева, М. Димитров, П. Пенчев. *История на националното и световното стопанство.* [Istoria na natsionalното i svetovното stopanstvo]. Sofia: Universitetsko izdatelstvo “Stopanstvo”. (in Bulgarian)

Semov, Mincho and Ivanka Yankova. 2004. *Пламъци от пепелта. Встъпителен анализ към първата част на изследването „Българските гра-*

дове през Възраждането“. [Plamatsi ot pepelta. Vstapitelen analiz kam parvata chast na izsledvaneto “Balgarskite gradove prez Vazrazhdaneto“]. Sofia: Universitetsko izdatelstvo “Sveti Kliment Ohridski”. (in Bulgarian)

Simeonov, Simeon G. 1947. *Пристанище Свищов (история и развитие)*. [Pristanishte Svistov (istoria i razvitie)]. Svishtov. (in Bulgarian)

Slavev, Slavcho and others. 1980. Славев, Сл., В. Монеv, Р. Иванов, М. Минев, Ив. Игнатов, М. Русева, Хр. Маринов, В. Монеv, Я. Апостолов. *Свищов в миналото и днес*. [Svishtov v minaloto i dnes]. Sofia: Izd. Otechestven front. (in Bulgarian)

Stopanska istoria na Bulgaria 681–1981. 1981. Годоров, Н., Д. Ангелов, Б. Цветкова, Л. Радулов, Т. Пачев, Г. Петров, Л. Беров, М. Исусов, В. Велков, Ст. Цонев, Д. Стоилков. Д. Коен, Р. Радев, Г. Гатев. *Стопанска история на България 681–1981*. [Stopanska istoria na Bulgaria 681–1981]. Sofia: Izd. Nauka i izkustvo. (in Bulgarian)

Veleva, Lilyana. 2005. *Търговско-индустриалните камари в България, 1894–1919 (организация и дейност)*. [Targovsko-inustrialnite kamari v Bulgaria, 1894–1919 (organizatsia i deynost)]. Sofia: Izd. “Avangard prima”. (in Bulgarian)

Yaneva, Svetla. 2004. *Стопански живот и социална структура на българите през Възраждането*. [Stopanski zhivot i sochialna struktura na balgarite prez Vazrazhdaneto]. В: История на българите. Т. II. Късно средновековие и Възраждане. [in: Istorina na balgarite. Т. II. Kasno srednovekovie i Vazrajidane]. Sofia. 415–501. (in Bulgarian)

Yankova, Ivanka and others. 2004. *Българските градове през Възраждането. Историческо, социологическо и политическо изследване*. [Balgarskite gradove prez Vazrazhdaneto. Istorichesko, sotsiologichesko i politichesko izsledvane]. Chast 1. Sofia: Universitetsko izdatelstvo “Sveti Kliment Ohridski”. (in Bulgarian)

Zlatev, Lyubomir. 2009. *Демографското развитие на българските градове след Освобождението до Войните (1878–1912)*. [Demografskoto razvitie na balgarskite gradove sled Osvobozhdenieto do Voynite (1878–1912)]. *Алманах за историята на Русе*, Т. 11. Русе. 32–62. (in Bulgarian)

Zlatev, Lyubomir. 2010. *Стопанско развитие на крайдунавските гра-*

*дове след Освобождението до войните (1878–1912 г.). [Stopansko razvitie na kraydunavskite gradove sled Osvozhdenieto do voynite (1878–1912)]. **Алманах за историята на Русе**, Т. X. Русе. 79–153. (in Bulgarian)*

Correspondence address:

Emilia Vacheva – Assistant Professor

„D. A. Tsenov“ Academy of Economics, Svishtov

34, Treti mart str.

5250 Svishtov

Tel.: (+359 889 035535)

E-mail: emilia.vacheva@abv.bg